

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата мистецтвознавства Марченка В. В.

на дисертацію Радка Юрія Івановича

«Стильова еволюція жанру баянної сонати у східнослов'янському інструментальному мистецтві другої половини ХХ –початку ХХІ століть»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства

за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво

Дисертація Радка Ю. І., присвячена дослідженню стильової еволюції жанру баянної сонати у східнослов'янському інструментальному мистецтві, є розвідкою, що привертає увагу наукового загалу до популярного, улюбленого слухачами інструменту, який, на думку автора, посідає гідне місце у світовій та вітчизняній музичній культурі. По суті, комплексного дослідження історичної реконструкції еволюції стильових та жанрових особливостей сонатної форми для баяна другої половини ХХ – початку ХХІ ст. не виявлено.

Дисертант ретельно опрацював масив джерел, пов'язаних із висвітленням історії виникнення жанру баянної сонати на східнослов'янських теренах. Дослідник виокремлює національні ознаки української баянної школи як складової європейської виконавської культури та з'ясовує жанрово-стильові особливості сонатної форми для баяна, виконавських манер, педагогічних засад, що склалися на сьогодні.

Враховуючи сказане, узагальнимо: рецензоване дисертаційне дослідження актуальне для методологічного простору сучасного мистецтвознавства з погляду концептуалізації історії, теорії та практики українського баянного мистецтва. Наукознавчі складники дослідницького корпусу визначені чітко і ґрунтовно; їх взаємоузгодженість й вмотивованість віддзеркалюють змістове наповнення ключових позицій досліджуваного феномену.

Розв'язуючи **перше завдання** (1.1), автор запобігає до аналізу масиву літератури з досліджуваної проблеми, концентруючи відбір цієї літератури та

власну увагу навколо питання особливостей еволюції жанру баянної сонати в східнослов'янському інструментальному мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ століть крізь призму композиторської та виконавської стилістики. До меж такої уваги, окрім узагальнених проблематизованих категорій літератури, зазначених в авторефераті (с. 5–6) та дисертації (с. 15–17), потрапляють питання: творчості видатних баяністів світового рівня (М. Імханицький), виразових можливостей інструменту як складової теорії баянного мистецтва (А. Черноіваненко), баянної творчості в площині розвитку стильового руху в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. (А. Гончаров) та ін., що додатково мотивує вибір автором об'єкту дослідження.

Видається цінним, на підставі зробленого потужного аналізу наукової літератури, висновок про сонату як жанр, який сформувався в другій половині ХХ століття та обумовлений індивідуалізованими особливостями авторської концепції, національної традиції, музичної мови та розвитку конструктивних можливостей баяна, на фоні яких винайшли новітні технічні прийоми звуковидобування.

Вмотивованим, логічно вибудованим та доказово описаним є подання методологічних засад дослідження (1.2). У дисертації використано комплекс методів універсального, загальнонаукового та специфічного характеру, взаємодоповнюваність яких забезпечила об'єктивність і наукову достовірність результатів дослідження, зокрема: джерелознавчо-пошуковий, метод наукової реконструкції, об'єктивності й історизму, метод аналізу і синтезу, метод конкретизації, діалектичний метод, компаративний метод, методи персонології (біографічний і метод культурно-психологічної реконструкції), теорії особистості, історико-біографічний, емпіричні методи наукових пошуків, зокрема спостереження, спілкування, обговорення, порівняння, інтерв'ювання.

Систематизація джерельної бази дослідження шляхом упорядкування нотних текстів та аудіозаписів баянної сонати другої половини ХХ – початку ХХІ ст. викладена автором у процесі розв'язання **другого завдання** (Додаток А, Б1).

Зазначимо, що дослідником на основі упорядкованих нотних текстів, аудіо та відео записів складено алфавітний перелік близько 100 сонат для баяна у творчості українських та зарубіжних композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. і здійснено детальний аналіз формотворчих та структурних особливостей жанру; визначено особливості композиторської техніки та музичної мови композиторів, які пишуть в цьому жанрі.

Періодизація та особливості формування і розвитку жанру баянної сонати представлена дослідником у вирішенні **третього завдання** (1.1.1). Визначено три умовні періоди еволюції баянної сонати: 1) 1950–1960-ті рр. – зародження жанру, домінування класичної форми (М. Чайкін); 2) 1970–1980 рр. – поява творів таких стильових напрямів як неокласицизм (А. Кусяков, Вл. Золотарьов) та неофольклоризм (В. Семенов, В. Зубицький); 3) з 1990-х років до сьогодні – баянна соната презентує такі течії та напрями як мінімалізм та постмодернізм (В. Рунчак, С. Губайдуліна та ін.).

Встановлено, що баянна соната на кожному етапі розвитку асимілює в собі певні історичні процеси та національні особливості. У творах відображені основні стильові тенденції епох – пізній романтизм, неокласицизм, експресіонізм, модернізм, неоромантизм, постмодернізм, мінімалізм.

Розглянуто еволюцію баянної сонати, яка рухається від класичних форм сонатного жанру до індивідуальних композиторських рішень в бік вільного трактування сонатності, що приводить до повної зміни форми, нівелюючи формоутворюючі засади.

Вирішення **четвертого завдання** (2.3) сфокусоване на класифікації жанрових зразків сонат для баяна в східнослов'янському інструментальному мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Сучасні композитори сміливо експериментують з формами, жанрами, гармонією, фактурою, вдаються до вже розроблених певних шаблонів, а також виробляють нові, специфічно свої композиторські знахідки. Приклади жанрового синтезу за принципом об'єднання жанрових атрибутів сонати і поліфонічного циклу з фугою, можна помітити в творчості українських композиторів, зокрема в баянних сонатах Юрія Шамо – Сонаті № 1 (Хорал,

токата і фуга), Сонаті № 3 (Прелюдія, речитатив, фуга); в Сонаті В. Бібіка (Фуга і постлюдія), Сонаті на тему DSCН (остинато, речитатив і фуга) В. Балака і ін. Сольно-інструментальна циклічна форма поєднується із симфонічними методами драматургії у Концертній симфонії для баяна А. Холмінова, сонатах-симфоніях В. Дікусарова та В. Бонакова. Зразком жанрового синтезу з малими та розгорнутими формами є Соната-експромт «Буковинська» В. Власова. Поєднання сонатного жанру з рапсодією здійснює Володимир Довгань у Сонаті-рапсодії для баяна. Поєднання сонатного жанру і капричіо реалізовує у своїй Сонаті-капричіо для баяна Валерій Бешевлі. Проникнення жанру балади в баянну сонату яскраво виражене у творчості В. Бонакова та Я. Олексіва. В баянному мистецтві поєднання сонати і поеми використовують у своїй творчості В. Ходош, Ю. Наймушин і В. Бонаков.

Євгеній Назайкінський визначає жанр як багатоскладову, сукупно генетичну структуру, і говорить, що: «Сформована в рамках того чи іншого жанру, музична форма закріплюється за ним, стає частиною жанрового канону і може виступати як його тектонічна норма навіть при переході в іншу жанрову групу. Більше того, форми в кінці кінців усвідомлюються в професійній композиторській практиці як певні самостійні музичні системи організації, хоча в своїй назві іноді зберігають пам'ять про своє суто жанрове минуле»¹.

Розв'язуючи **п'яте завдання** (3.1), дослідник уточнює концепт жанру баянної сонати і трактує баянну сонату як жанр, який сформувався в другій половині ХХ століття та обумовлений індивідуалізованими особливостями авторської концепції, національної традиції, музичної мови та розвитку конструктивних можливостей баяна, на фоні яких винайшли новітні технічні прийоми звуковидобування, а багатство тембру і динаміки інструмента створює діапазон від «звичайних», «камерних» сонат до «симфонізованих».

Наголошується, що форма сонати еволюціонує від традиційної тричастинної побудови до одночастинної, вільних форм. Інколи нівелюється значення форми і залишається лише сама ідея сонатності, що опирається на

---

¹ Назайкинский Е. В. Стиль и жанр в музыке: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: ВЛАДОС, 2003. С. 101.

образну сферу драматичної дії. Це або твір, де є протиставлення двох начал, або задіяні принципи діалектики, або ж композитор використовує жанр сонати для підкреслення масштабності твору.

Доведено, що з появою нових виразових можливостей змінюється якість форми, з новим трактуванням, витісняються традиційні засоби стабілізації музичної структури: регулярність метричної пульсації, стабільність ритму, чітка функціональна диференціація музичної тканини, натомість сонористика і алеаторика створюють умови співавторства композитора і виконавця.

На основі аналітичних прикладів розпорошених по усьому тексту дисертації, вибудовується і вирішення **шостого завдання** – здійснення комплексного аналізу баянної сонати у композиторській творчості за критеріями форми, образного і тематичного змісту, музичної мови, технічних особливостей.

Здійснено комплексний аналіз раніше не досліджених баянних сонат, а саме: 5-ої, 6-ої, 7-ої сонат А. Кусякова, Сонати № 2 та Сонати № 3 В. Семенова, Сонати-балади Я. Олексіва, Сонати Є. Подгайца, «Impasse» Ф. Анжеліса, Сонати М. Зелінські.

Увагу дослідника сконцентровано на інноваційних жанрово-стильових рисах баянної сонати, які подаються у дискурсивній формі через досягнення різноманітних (необароко, неокласицизм, неоромантизм, неофольклоризм, модерн) напрямів творчості й жанрів. Викликає зацікавленість аналітичний характер інформації, що подається автором, а також поринання до глибинного художньо-естетичного, знаково-семантичного змісту баянних творів композиторів.

Звертаючись до стильової ідентифікації, дослідником враховуються наступні позиції: поєднання інтонаційно-ритмічних елементів різних стилів із використанням нових засобів виразності, виявлення безмежних можливостей інструмента в інтонаційній та сонористичній сферах, оригінальні жанрово-стильові досягнення, втілення у творах тематики глобальних проблем сучасності, переосмислення фольклорних джерел через призму власного стилю

(для неофольклоризму), використання програмності, тембрового забарвлення, тощо.

Здобувачу вдалося досягти позитивних результатів у вирішенні **сьомого завдання** (3.1). Систематизовано індивідуальні виконавські стилі на основі баянної сонати та охарактеризовано особливості її інтерпретації.

Враховано вагомий вплив на формування виконавського стилю, який відіграють національні і регіональні баянні школи, в яких відображені національні особливості та певні історичні процеси.

Виявлено, що еволюція композиторської техніки та поява у творах серійної техніки і сонористики, дає вільне поле для імпровізаційного мислення виконавця. Баянна соната другої половини ХХ – початку ХХІ ст. передбачає великі можливості для інтерпретації твору, завдяки чому відбувається змикання двох стилів: стилю композитора та виконавця. Це і є рушійною силою для подальшої еволюції баянного мистецтва.

Таким чином, здобуті наукові результати, що виносяться на захист, є особистим досягненням автора. Вони оприлюднювались на науково-практичних конференціях різного рівня в Україні та зарубіжжі. Авторські публікації (8) з достатньою повнотою відображають основні результати дослідження.

Наведене вище дає підстави стверджувати про загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Натомість, як і будь-яке наукове дослідження, розвідка дає простір для висловлення окремих *питань, зауважень і побажань*. Вкажемо на них:

1. На с. 32 Ви зазначаєте, що «аналіз композиційної структури сонатної форми у дослідженні «Форма в музиці ХVІІ – ХХ ст.» здійснює Тетяна Кюреган, зосереджуючи свою увагу на аналізі усіх елементів сонатної форми в часово-просторовій проекції».

Питання: чи знаходите Ви ці всі елементи сонатної форми у баянній сонаті і чи співпадає часово-просторова проекція в українському баянному мистецтві?

2. Розгорнуті та змістово чітко вибудовані висновки роботи дозволяють отримати цілісне уявлення про формування та розвиток жанру баянної сонати другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Тож *запитання*: у яких структурних співвідношеннях (система – підсистема – полісистема) функціонують сьогодні, на погляд дисертанта, явища академічного музичного інструменталізму і світового баянного мистецтва, українського музичного мистецтва і українського баянного мистецтва?

3. У дисертаційному дослідженні Ви аналізуєте 5-ої, 6-ої, 7-ої сонату А. Кусякова, Сонату № 2 та Сонату № 3 В. Семенова, Сонати-балади Я. Олексіва, Сонати Є. Подгайца, «Impasse» Ф. Анжеліса, Сонати М. Зелінські.

На які критерії Ви орієнтувались при відборі вказаного музичного матеріалу для аналізу?

4. На ст. 171 автор говорить, що «вагомий вплив на формування виконавського стилю відіграють національні і регіональні баянні школи». Хотілося, щоб у дисертаційному дослідженні були представлені яскраві особистості Київської, Харківської, Донецької, Одеської, Львівської, Івано-Франківської, Дрогобицької шкіл.

Викладені зауваження і питання не є концептуальними і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є самостійним завершеним дослідженням, а здобуті результати забезпечують вагомий внесок у теоретичне та історичне мистецтвознавство. Текст автореферату відбиває принципові ідеї дисертації.

Підсумовуючи зазначене вище, наголошуємо, що наукові результати дослідження Радка Юрія Івановича «Стильова еволюція жанру баянної сонати у східнослов'янському інструментальному мистецтві другої половини ХХ – початку ХХІ століть» є особистим досягненням дисертанта, новаторськими за змістом, відповідають встановленим вимогам щодо «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від

24 липня 2013 року №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 року) і заслуговують на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,

директор «Міжнародного центру освіти і культури»

Марченко В. В.

Підпис В. В. Марченка засвідчую:

Генеральний директор

«Міжнародного центру освіти і культури»

Лесенко Л. В.

24 липня 2013 року №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 року) і заслуговують на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,

директор «Міжнародного центру освіти і культури»

Марченко В. В.

Підпис В. В. Марченка засвідчую:

Генеральний директор

«Міжнародного центру освіти і культури»

Лесенко Л. В.

